

۵

واکاوی ابعاد سیاست خارجی چندوجهی و متوازن قزاقستان

حمید دُرج^۱

درجه مقاله: علمی

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۸/۲۳

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۸/۱۹

^۱. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه گیلان (hamid.dorj@gmail.com)

چکیده

جمهوری قزاقستان به علت دارا بودن موقعیت استراتژیک در آسیای مرکزی از اهمیتی خاص برخوردار است. این جایگاه راهبردی در کنار سیاست متوازن و چندوجهی این کشور برای گسترش روابط با بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی، فرصت بسیار مناسبی برای توسعه و ارتقای جایگاه منطقه‌ای نورسطان فراهم می‌کند. بدین ترتیب، سؤال اصلی نوشتار حاضر این است که سیاست خارجی چندوجهی و توازن‌بخش قزاقستان دارای چه ابعادی می‌باشد؟ فرضیه مقاله این است که با توجه به جایگاه راهبردی قزاقستان در آسیای مرکزی، سیاست‌گذاران این کشور در تلاش هستند تا با اتخاذ سیاست چندمحوری و تقویت روابط با بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و همچنین استفاده از ظرفیت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، قلمروی نفوذ و قدرت چانه‌زنی آستانه را افزایش دهند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که نقش‌آفرینی آستانه در سازمان‌های بین‌المللی جهت ارتقای وزن ژئوپلیتیکی قزاقستان نقش به‌سزایی در تبدیل شدن این کشور به یک بازیگر مهم در مقیاس بین‌المللی کرده است. روش تحقیق حاضر کیفی و از نوع مقالات توصیفی-تحلیلی است.

• واژگان کلیدی

چندجانبه‌گرایی، توازن پیچیده، گزینش عقلانی، قزاقستان.

مقدمه

قزاقستان از زمان استقلال از اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱ میلادی، از طریق به کارگیری سیاست خارجی چندوجهی که شامل برقراری ارتباط مؤثر و باثبات با همه بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای آسیای مرکزی است؛ تلاش می‌کند به عنوان یک عامل توازن‌دهنده عمل کند. اتصالات جغرافیایی این کشور که چین، روسیه، آسیای مرکزی و دریای خزر را از راه زمین و همچنین ایران، خاورمیانه و شرق اروپا را از راه دریای داخلی به یکدیگر متصل می‌کند، مؤید سیاست چندبرداری آستانه خواهد بود. واقع‌گرایی، غیر ایدئولوژیک بودن و اولویت اقتصاد از ویژگی‌های برجسته سیاست خارجی چندمحوری و توازن‌ساز قزاقستان است که این کشور به صورت هم‌زمان برای تأمین اهداف و سیاست‌های منطقه‌ای و بین‌المللی در تلاش برای برقراری روابط باثبات و بلندمدت با همه بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای اوراسیای مرکزی برآمده است. بعضی از این بازیگران مانند؛ ایران و رژیم صهیونیستی دارای منافع ناهمگون هستند؛ اما قزاقستان این روابط را به گونه‌ای شکل می‌دهد که فاقد هرگونه تنش و چالشی در روابط خود با این گونه بازیگران متعارض باشد. بدین ترتیب، قزاقستان در صدد است تا با به کارگیری سیاست خارجی چندوجهی و برقراری روابط باثبات با قدرت‌های بزرگ نظیر؛ آمریکا، روسیه، چین و اروپا و همچنین بازیگران منطقه‌ای از جمله؛ ایران، ترکیه، رژیم صهیونیستی و هند و ... ضمن افزایش قدرت و توان بازیگری خود، به ارتقای جایگاه منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای خود مبادرت ورزد و از این طریق معادلات قدرت و نظم منطقه‌ای را در راستای سیاست‌ها و منافع آستانه در اوراسیای مرکزی شکل بخشد. همچنین حضور قزاقستان در نهادهای بین‌المللی و میانجی‌گری در بسیاری از درگیری‌های منطقه‌ای کمک شایانی به افزایش قدرت بازیگری و توان چانه‌زنی قزاقستان در صحنه منطقه و بین‌الملل خواهد کرد. لذا سؤال اصلی نوشتار حاضر این است که سیاست خارجی چندوجهی و توازن‌بخش قزاقستان دارای چه ابعادی می‌باشد؟ این پژوهش از نوع تحقیقات کاربردی است که با استفاده از روش کیفی مبتنی بر تحلیل توصیفی انجام شده است. روش گردآوری اطلاعات و داده‌های تحقیق نیز از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و اینترنتی انجام پذیرفته است. این نوشتار در چارچوب نظریه‌گزینش عقلانی شکل گرفته است.

چارچوب نظری تحقیق: نظریه گزینش عقلانی

نظریه گزینش عقلانی، بازیگران سیاسی را به‌عنوان واحدهای تحلیلی در نظر می‌گیرد که رفتارهایشان را به شیوه عقلایی تنظیم می‌کنند. در این رهیافت، فرض بر این است که رفتارها و تصمیمات بازیگران بر اساس شرایط محیطی، محدودیت‌های ساختاری، ارزش‌ها، انتظارات و امکانات مادی شکل می‌گیرد و بازیگران در قالب این چارچوب‌ها و محدودیت‌ها، در صدد به حداکثر رساندن سود خود هستند (مسعودنیا و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۲۷). مطابق با این نظریه، فرض بر این است که انسان‌ها عقلانی هستند و کنش آن‌ها مبتنی بر شناختی است که تحت شرایط خاصی از مؤثرترین وسایل جهت نیل به اهداف خود برخوردارند. در جهانی که منابع کمیاب است؛ لازم است پیوسته وسایل مختلف برای رسیدن به اهداف مختلف و نیز انتخاب بین آن‌ها مورد ارزیابی و سنجش قرار گیرد. اصطلاح انتخاب عقلانی نیز از همین بنیان ناشی می‌شود (Wallace And Wolf, 1999: 294). نظریه انتخاب عقلانی، در اصل محصول تلاش در راستای الگوسازی برای رفتار سیاسی بر پایه این مفروضه ساده است که افراد موجوداتی عاقل هستند و به گونه‌ای رفتار می‌کنند که گویی هنگام رویارویی با هر انتخاب ممکن، سود و زیان گزینه‌ها را می‌سنجند؛ سپس گزینه‌ای را انتخاب می‌کنند که به احتمال زیاد در برگیرنده بیشترین نفع مادی است. آن‌ها عقلانی رفتار می‌کنند و می‌کوشند سود خالص خود را به حداکثر برسانند، بدون آن‌که توجه کافی یا حتی توجیهی به پیامدهای رفتار خود برای دیگران داشته باشند (گل‌محمدی، ۱۳۸۵: ۱۳۴). استفان والت^۱ اصول عمده نظریه انتخاب عقلانی را این‌گونه بیان می‌کند:

۱- نظریه انتخاب عقلانی فردگرا است: به این معنا که داده‌های سیاسی و اجتماعی به‌عنوان محصول جمعی انتخاب افراد در نظر گرفته می‌شود؛ ۲- نظریه انتخاب عقلانی بر این فرض استوار است که هر بازیگر در جستجوی به حداکثر رساندن سود مورد نظر و به حداقل رساندن هزینه‌ها است و بازیگران بر اساس مجموعه مشخصی از اولویت‌ها و ترتیبات معینی از انتخاب‌های ممکن، نتایجی را انتخاب خواهند کرد که بیشترین سود مورد انتظار را داشته باشد و ۳- اولویت‌های بازیگران، تابع محدودیت‌های مشخصی است و در واقع باید اولویت‌ها را براساس نتایجی که در برخواهند داشت طبقه‌بندی کرد (Walt And Critics, 1999: 107). در این راستا می‌توان گفت؛ جمهوری قزاقستان به علت وجود منابع سرشار زمینی به خصوص نفت و گاز و موقعیت استراتژیک در بین کشورهای منطقه از اهمیتی خاص برخوردار است. این کشور با پیگیری سیاست خارجی چندوجهی و توازن‌بخش از طریق حضور در نهادها و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و برقراری مناسبات گسترده

^۱. Stephen Walt

با بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی، در راستای ارتقای جایگاه منطقه‌ای و توسعه قلمروی نفوذ خود در آسیای مرکزی گام بر می‌دارد و از این طریق به تأمین اهداف و منافع منطقه‌ای آستانه مبادرت می‌ورزد. نوآوری تحقیق در این است که عمده مقالات قبلی با تکیه بر رویکرد ژئوپلیتیک انجام شده است؛ اما پژوهش حاضر عمدتاً با تکیه بر نظریه‌گزینش عقلانی که تأکید به سزایی بر تأمین سود و منافع ملی بازیگران دارد؛ انجام پذیرفته است.

اهمیت استراتژیک قزاقستان در آسیای مرکزی

جمهوری قزاقستان از شمال با روسیه از شرق با چین، در جنوب شرقی با قرقیزستان، در جنوب با ازبکستان و در جنوب غربی با ترکمنستان همسایه است و در سمت غرب با دریای خزر و قلمروی روسیه محدود می‌شود. قزاقستان دومین جمهوری بزرگ اتحاد جماهیر شوروی پس از روسیه به شمار می‌آید و شش برابر اوکراین (سومین جمهوری بزرگ) است. وسعت خشکی آن، که نزدیک به ۱۰۶۰۰۰۰ مایل مربع است، ۱۲ درصد اتحاد جماهیر شوروی را در بر می‌گرفت (لطفیان، ۱۳۹۰: ۱). ژینگ گوانگچنگ^۱، محقق برجسته چینی، قزاقستان را «حائل استراتژیک» بین روسیه و چین به‌عنوان دو قدرت اصلی اوراسیا توصیف می‌کند. این کشور با کمک کشورهای همسایه از جمله کشورهای آسیای مرکزی مسیرهای جدیدی را برای اتصال قزاقستان با جهان اعم از زمین و دریا راه‌اندازی کرده است. اروپا و چین به وسیله مسیر قزاقستان از طریق بزرگراه بین‌قاره‌ای «اروپای غربی-چین غربی» به هم‌دیگر متصل شدند. فعالیت راه‌آهن راه‌اندازی شده قزاقستان-ترکمنستان-ایران-خلیج فارس در حال افزایش است. با استفاده از راه‌آهن قزاقستان، می‌توان از طریق ازبکستان و قرقیزستان به کشورهای آسیای جنوبی و افغانستان رسید (میرامبکف و عبدخدایی، ۱۴۰۱: ۲۰۶-۲۰۲). قزاقستان تولیدکننده و صادرکننده فرآورده‌های کشاورزی محسوب می‌شود. تولید غلات برای اقتصاد قزاقستان چه در گذشته و چه در حال حاضر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. در حدود نیمی از زمین‌های کشاورزی به کشت گندم اختصاص دارد. جمهوری قزاقستان که به انبار غله شوروی معروف بوده است؛ دارای ۳۶ میلیون هکتار زمین‌های قابل کشت غلات است. دامداری که در گذشته شغل عمده مردم بومی این منطقه بود و عمدتاً در جهت تولید گوشت فعالیت می‌کرد نیز حائز اهمیت خاصی است (ابوالحسنی، ۱۳۸۲: ۸۶-۸۵).

^۱. Xing Guangcheng

نقشه شماره ۱: موقعیت جغرافیایی قزاقستان

منبع: خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۹ بهمن ۱۳۹۸

از این گذشته، ذخایر زغال سنگ در مجاورت شهر کاراگاندا در منطقه صنعتی قزاقستان مرکزی و جاهای دیگر به ویژه ناحیه پاولودار در شمال شرقی وجود دارد. معادن سنگ آهن، مس، طلا و سرب در شمال و سایر نواحی قزاقستان را نیز باید به ارزش پنهان منابع غنی معدنی کشور افزود. نواحی خشک بیابانی قزاقستان مرکزی، پایگاه قضایی بایکونور و مرکز مشهور آزمایش‌های هسته‌ای شوروی در سمی پالاتینسک (سمی) را در خود جای داده است (لطفیان، ۱۳۹۰: ۲-۳). قزاقستان با تولید روزانه یک میلیون و ۸۸۰ هزار بشکه نفت در روز مقام اول را در میان دیگر جمهوری‌های آسیای مرکزی دارد. از این میزان ۲۰۰ هزار بشکه در روز در داخل کشور مصرف شده و بقیه صادر می‌شود. این کشور با داشتن ذخایر احتمالی ۸۵ تریلیون فوت مکعب گاز از ۳۸۷ میلیارد فوت مکعب در سال ۲۰۱۰ به ۲۱/۳۸ بلیون فوت مکعب در سال ۲۰۱۷ رسیده است؛ به گونه‌ای که اولین کشور منطقه آسیای مرکزی از نظر ذخایر گازی است. مسیر قزاقستان یکی از گزینه‌های صادرات گاز از هر دو کشور ترکمنستان و ازبکستان است (ربیعی و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۸-۲۹).

ابعاد و مؤلفه‌های سیاست خارجی چندوجهی قزاقستان: مبانی و اهداف

قزاقستان از سال ۱۹۹۱، در تلاش است تا تصویر خود را صلح‌طلب، سخاوتمند، سکولار و اوراسیایی نشان دهد. این کشور، جهت‌گیری سیاست خارجی قزاقستان چندجانبه‌گرایی را پذیرفته و هدف آن همکاری همه‌جانبه با کشورها است. به قول نظربایف، قزاقستان به عنوان یک کشور اوراسیایی به دنبال «سود متقابل» و «همسایگی خوب در کل قاره اوراسیا» است و این خود ریشه در ایجاد یک سیاست خارجی «چندوجهی» توسط رژیم دارد (Clarke, 2015: 5). اولکات^۱ بیان می‌دارد: «نظربایف در ترسیم یک سیاست خارجی برای کشور جدید خود بارها تأکید کرده است که قزاقستان نه شرقی خواهد بود و نه غربی، نه اسلامی و نه مسیحی؛ بلکه دولت باید پلی بین هر دو باشد» نظربایف به‌طور عمل‌گرایانه متعهد شد که هر گونه عنصر منفی را که در کنار کشورش قرار گرفته بود، از طریق حذف ارتباط مخرب آن با سلاح‌های هسته‌ای، اسلام و تروریسم دولتی مرتبط با خاورمیانه از بین ببرد. مسئولیتی که او با ادعای این‌که قزاقستان اکنون «در مرکز سیاست جهانی» قرار دارد، ایفاء کرد (Nomerovchenko And Others, 2018: 402). قزاقستان یک سیاست خارجی چندوجهی را دنبال کرده است؛ اصطلاحی که برای توصیف «سیاستی که روابط خارجی را از طریق چارچوبی مبتنی بر یک بنیان عمل‌گرا و غیر ایدئولوژیک توسعه می‌دهد» استفاده می‌شود. سیاست خارجی چندوجهی به معنای توسعه روابط دوستانه و قابل پیش‌بینی با همه کشورهای است که نقش مهمی در امور جهانی دارند و مورد توجه عملی کشور هستند. ماهیت این سیاست در ایجاد و توسعه همکاری‌های سودمند متقابل با همه کشورها است. این ایده زیربنای استراتژی تشکیل و توسعه قزاقستان به عنوان یک کشور مستقل است که در ماه مه ۱۹۹۲ منتشر شد. بر اساس این سند، هدف اصلی سیاست خارجی ایجاد یک محیط خارجی مطلوب و حمایت از توسعه پایدار کشور از طریق اصلاحات سیاسی و اقتصادی است. چندجانبه‌گرایی در عمل به «شکلی از قدرت رابطه‌ای تبدیل شده است که به دولت ضعیف‌تر اجازه می‌دهد تا معضلات وابستگی را کاهش دهد و در عین حال درگیر یک رابطه نامتقارن باشد». الکساندر کولی^۲ استدلال می‌کند که قزاقستان، همراه با دیگر کشورهای آسیای مرکزی، از رقابت بین روسیه، چین و ایالات متحده برای تأمین منافع خود از طریق بازی با قدرت‌های بزرگ و در نتیجه برای «کسب مزایا، کمک‌های بیشتر و شرایط قراردادی بهتر» استفاده کرده است (Vanderhill, 2020: 976-977). چنین سازوکاری را می‌توان در مورد سیاست‌های اتخاذی قزاقستان در مورد برقراری ارتباط با جمهوری اسلامی ایران و رژیم صهیونیستی مشاهده کرد. در حالی که

1. Olcott

2. Alexander Cooley

قزاقستان رابطه خود را با رژیم صهیونیستی به عنوان منبعی برای گسترش فن آوری و توسعه تجاری در نظر می‌گیرد؛ ارتباط با ایران با سیاست‌های منع گسترش و خلع سلاح و همچنین ترانزیت کالا و خدمات قزاقستان سروکار دارد (Karasik, 2017: 5).

یکی از مهم‌ترین اصولی که در سیاست خارجی نورسلطان نظربایف، رئیس جمهور وقت قزاقستان، در نظر گرفته شده، این است که قزاقستان می‌تواند حتی در صورت الزام، دارای دوستان یا دشمنان همیشگی باشد؛ زیرا تنها منافع ملی همیشگی بوده و این منابع از سوی رئیس جمهور و قزاقستان مشخص و پیگیری می‌شود. بنابراین دیپلمات‌های قزاقی در صدد برقراری روابط با بسیاری از کشورهای اسلامی یا غیر اسلامی، همسایه یا دور افتاده، بزرگ یا کوچک، توسعه یافته یا در حال توسعه بوده‌اند (لطفیان، ۱۳۹۰: ۱۳۰). نظربایف در سخنرانی خود در مورد راهبرد توسعه «قزاقستان-۲۰۵۰»، نیز می‌گوید که قزاقستان از زمان استقلال، سیاست خارجی چندمحوری و موازنه‌ساز را دنبال کرده است و موارد کمی وجود دارند که نشان دهند قزاقستان از این سیاست خود صرف‌نظر می‌کند. وی سیاست خارجی قزاقستان را این‌گونه توصیف می‌کند: «سیاست خارجی متوازن ما به این معنی است که در حال توسعه روابط دوستانه و پیش‌بینی‌پذیر با همه کشورها بوده و نقش مهمی در دستور کار سیاست جهانی که ارائه‌کننده منافع همه مردم قزاقستان است؛ ایفاء می‌کنیم» (آدمی و دیگران، ۱۳۹۹: ۳۵۸). به دلیل قرار گرفتن قزاقستان در موقعیت خاص جغرافیایی، اولویت سیاست خارجی آستانه در قالب سیاست خارجی چندبرداری تأمین امنیت این کشور و تلاش برای حفظ صلح و ثبات منطقه‌ای است. شکل‌گیری آیین سیاست امنیتی قزاقستان متأثر از برخی عوامل داخلی و خارجی است. ترکیب قومی و اجتماعی قزاقستان، نیاز به چارچوب روابط اقتصادی با سایر کشورها، نیاز به جذب سرمایه‌گذاری در اقتصاد قزاقستان، شکل‌گیری بازی ژئوپلیتیکی در آسیای مرکزی و ناکافی بودن ظرفیت‌های اقتصادی و نظامی قزاقستان و نیاز به سیستم امنیتی دسته‌جمعی از جمله این عوامل هستند (Chufrin, 2001: 212). این تصمیم به وضوح نشان‌دهنده جاه‌طلبی قزاقستان برای افزایش اعتبار جهانی، نفوذ سیاسی و اجتماعی-اقتصادی و وجهه خود در عرصه بین‌المللی است. لازم به ذکر است که حضور انسان دوستانه قزاقستان در افغانستان نیز تحت تأثیر عوامل عمل‌گرایانه است (Kassen, 2018: 333-334).

درهم‌تنیدگی همه‌جانبه شامل تعامل با قدرت‌های بزرگ است؛ به‌گونه‌ای که آن‌ها را از طریق مبادلات متعدد و متنوع در جوامع منطقه‌ای یا بین‌المللی با هدف جلوگیری از درگیری یا تسلط قدرت‌های بزرگ بر یک منطقه ادغام کند. قزاقستان، از طریق سیاست خارجی چندجانبه‌ای خود، از

سازوکارهای مختلفی برای «درهم‌تنیدگی» قدرت‌های بزرگ در اوراسیا به شیوه‌هایی که برای اهداف آستانه سودمند است، استفاده کرده است. واضح است که قزاقستان بقای خود را به‌عنوان یک کشور در معرض تهدید احساس کرده است و برای حفاظت از حاکمیت خود و نشان دادن ارزش خود به‌عنوان یک کشور مستقل به جامعه بین‌المللی گسترده‌تر، به همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی پرداخته است. قزاقستان تلاش‌های دیپلماتیک خود را به‌عنوان ابزاری برای توسعه شبکه‌ای از روابط پایدار با کشورهای منطقه و قدرت‌های بزرگ و در نتیجه جلوگیری از درگیری‌های منطقه‌ای که حاکمیت و امنیت آن را تهدید می‌کند، می‌بیند. بنابراین، این «درهم‌تنیدگی دیپلماتیک» هم حاکمیت قزاقستان را تثبیت می‌کند و هم به دنبال ایجاد روابط متعدد و مرتبط با سایر کشورها است. درهم‌تنیدگی یک نوع پروژه فراملی آسیای مرکزی نیست؛ بلکه یک استراتژی سیاست خارجی قزاقستان است که بر اساس حفظ حاکمیت و خودمختاری دولت شکل گرفته است (Vanderhill, 2020: 986-987). قزاقستان با استفاده از این سیاست برای تضمین استقلال خود و همچنین اطمینان از برخورداری از روابط متناسب با همه قدرت‌ها بهره‌برداری کرده است. در واقع، سیاست چندوجهی به راهبردهایی اطلاق می‌شود که از طریق آن قدرت‌های درجه دوم برای حفاظت از حاکمیت خود و همزیستی پایدار با قدرت‌های بزرگ مرتبط با خویش اطمینان خاطر کسب خواهند کرد. سیاست چندبرداری در دوران ریاست جمهوری سی ساله نورسلطان نظربایف همواره در دستور کار قزاقستان قرار داشت. با این تفسیر که این کشور با قرار گرفتن در میان دوگانه چین و روسیه توانست به موفقیت اقتصادی قابل توجهی دست یابد و از طریق صادرات منابع طبیعی خود و ایفای نقش ترانزیتی مؤثر، رشد اقتصادی خود را افزایش داد. بدین ترتیب، قزاقستان از جمله کشورهایی محسوب می‌شود که از یک‌سو تلاش دارد از عواقب وخیم رقابت در یک جهان ناپایدار به دور باشد و از سوی دیگر، تمایل دارد تا قدرت‌های بیشتری را در مسائل و امور منطقه مشارکت دهد و هزینه بالای رقابت را برای آن‌ها به نمایش گذارد. از نظر مقامات آستانه، این مشارکت از طریق حضور در سازمان‌ها و روندهای منطقه‌ای مرتبط با آسیای مرکزی که قزاقستان نیز در آن‌ها حضور دارد؛ موجب وابستگی راهبردی فزاینده‌تر قدرت‌ها به مسائل منطقه خواهد شد (هدایتی‌شهیدانی و رحیمی، ۱۳۹۹: ۱۵۰-۱۴۹).

الگوی سیاست چندوجهی به نوعی نشان دهنده عملگرایی اقتصادی قدرت‌های درجه دومی است که تمایل دارند تا در حین این که درگیر یک رابطه نامتقارن با قدرت‌های بزرگ پیرامون خود هستند؛ آثار و پیامدهای وابستگی به آنان را نیز کاهش دهند. الکساندر کولی^۱ معتقد است که کشورهای هم-

^۱. Alexander Gypsy

چون قزاقستان با اتخاذ سیاست چندوجهی از رقابت میان روسیه، چین و ایالات متحده برای کسب منافع بیشتر اقتصادی، ارتقای جایگاه قزاقستان و مدیریت بحران‌های ژئوپلیتیک پیرامون خود بهره می‌جویند. قزاقستان برای دستیابی به این هدف، اولاً، به روابط با دیگر کشورهای منطقه ماهیت راهبردی داده و آن‌ها را در سطح بازیگران ژئوپلیتیکی مهم مانند چین، روسیه، آمریکا و اتحادیه اروپا قرار می‌دهد. ثانیاً، از گسترش گفت‌وگوها و همکاری چندجانبه در آسیای مرکزی حمایت می‌کند. ثالثاً، برای کمک به تقویت ساختارهای موجود جهت تعامل کشورهای منطقه با شرکای خارجی، اعلام آمادگی می‌کند. این موارد نشان می‌دهد که این کشور تا چه اندازه بر بهره‌مندی از تمام ظرفیت‌ها از جمله؛ مناسبات و همکاری‌های منطقه‌ای برای ارتقای موقعیت خویش و استمرار آن پافشاری می‌کند (Vanderhill, 2020: 987-988). قزاقستان در روابط تجاری و اقتصادی خود از سیاستی پیروی می‌کند که بتواند با ایجاد توازن در میان شرکای خود، از ظرفیت‌های اقتصادی موجود بالاترین بهره‌برداری را بکند. اگر از روسیه بیشترین واردات را انجام می‌دهد؛ به اتحادیه اروپا بیشترین صادرات را دارد که آن هم بیشتر از مسیر و خاک روسیه انجام می‌شود. در همان حال با کمک چین زیرساخت‌های عمرانی خود را تجهیز می‌کند و می‌کوشد یکی از طرح‌های توسعه خود معروف به نورلی ژول^۱ یا راه روشن را هم راستا با طرح احیای جاده ابریشم چین تنظیم کند (Bitabarova, 2018: 4).

بدین ترتیب، اتخاذ سیاست چندوجهی و عمل‌گرایی باعث می‌شود که قزاقستان بر اساس منافع خود با دیگر کشورها و سازمان‌های بین‌المللی روابط برابر و سازنده داشته باشد؛ اصول اساسی سیاست خارجی آستانه را تشکیل می‌دهد. قزاقستان در تلاش است تا با گسترش مناسبات و همکاری چندجانبه در آسیای مرکزی، ضمن ارتقای جایگاه منطقه‌ای خود، قدرت چانه‌زنی و توان بازیگری آستانه را در عرصه بین‌المللی افزایش داده و از این طریق، معادلات و توازن قدرت را به نفع خود و هم‌پیمانان منطقه‌ای در اوراسیای مرکزی شکل بخشد. قزاقستان از طریق به کارگیری سیاست خارجی چندوجهی که شامل برقراری ارتباط مؤثر با همه بازیگران منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای آسیای مرکزی است؛ تلاش می‌کند به عنوان یک عامل توازن دهنده عمل کند. در سیاست چندوجهی قزاقستان، روابط دوجانبه‌گرایی، جایگزین مناسبات چندجانبه‌گرایی آستانه با بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی شده است که این امر نشان دهنده بهره‌مندی قزاقستان از همه ظرفیت‌ها و تعاملات همه‌جانه برای پیگیری اهداف و منافع خود در عرصه سیاست خارجی است. از این‌رو؛ قزاقستان با هدف تأمین منافع ملی و ارتقای جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی خود، به خوبی توانسته ارتباطش را به گونه‌ای باثبات و بلند مدت

^۱. Nurly Zhul

با همه کشورهای مطرح در منطقه و بین‌الملل حفظ کند. در حالی که با روسیه روابط مستحکم نظامی-اقتصادی دارد؛ با چین در حوزه فعال‌سازی زیرساخت‌های ارتباطی و عمرانی همکاری ویژه‌ای دارد و هم‌زمان با اروپا در حوزه‌های سیاسی و اقتصادی روابطی جدی برقرار کرده است و از منافع همکاری با ایالات‌متحده نیز غافل نمانده است. قزاقستان این روابط متضاد را به گونه‌ای مدیریت کرده که نه تنها سبب هیچ چالش و برخوردی در سطح ملی و منطقه‌ای نشده است؛ بلکه این کشور را به موفق‌ترین کشور منطقه آسیای مرکزی در به کارگرفتن و پیاده‌سازی سیاست موازنه‌ساز و چندمحوری تبدیل کرده است.

نقش‌آفرینی فزاینده قزاقستان در سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی

قزاقستان از آغاز استقلال خود همواره خود را به عنوان یک مروج فعال صلح و ثبات نه تنها در سطح منطقه؛ بلکه با جاه‌طلبی برای بازی در سطح جهانی معرفی کرده است. در واقع، در دوران نظریات، این کشور توانسته است موفقیت‌های دیپلماتیک غیرقابل تردیدی را کسب کند که تأثیراتی فراتر از قلمروی آسیای مرکزی دارد. امروزه قزاقستان نه تنها یک قدرت بزرگ منطقه‌ای است؛ بلکه تبدیل به یک بازیگر بین‌المللی شده است. در حال حاضر، قزاقستان در بیش از ۷۹ سازمان و اتحادیه بین‌المللی عضویت دارد. سازمان همکاری شانگهای، سازمان همکاری اسلامی، اتحادیه اقتصادی اوراسیا، شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد، برخی از این سازمان‌ها هستند. علاوه بر این، انتخاب قزاقستان به عنوان عضو غیردائم شورای امنیت سازمان ملل متحد برای سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ نقش قزاقستان را در عرصه بین‌المللی افزایش داده است (Brodsky, 2016: 4). از موارد قابل توجه، نقش‌آفرینی قزاقستان در کنفرانس تعامل و اقدامات اعتمادسازی در آسیا (سیکا) است؛ سازمانی که توسط قزاقستان در سال ۱۹۹۲ راه اندازی شد تا به عنوان یک معادل آسیایی بر اساس همان اصول سازمان امنیت و همکاری در اروپا عمل کند. این کنفرانس در حال حاضر ۲۷ کشور از رژیم صهیونیستی و ایران گرفته تا ویتنام و چین را شامل می‌شود. سازمان تعامل و اقدامات اعتمادساز در آسیا اخیراً پنجمین کنگره خود را در دوشامبه، پایتخت تاجیکستان، برگزار کرد. در حالی که هنوز از هدف بلندپروازانه کلی برای ایجاد یک سیستم امنیتی یک‌پارچه اوراسیا که در آن قزاقستان یک موقعیت مرکزی خواهد داشت به دور است؛ اما به عنوان کنفرانسی برای سران کشورها که رؤسای جمهور ۱۲ کشور از جمله ایران و ترکیه در آن گرد هم آمدند، حیاتی است (Imanaliev, 2019: 6).

جدای از کنفرانس تعامل و اعتمادسازی در آسیا، قزاقستان به جاه‌طلبی خود مبنی بر تبدیل شدن به یک بازیگر سیاست جهانی به عنوان رئیس دوره‌ای سازمان امنیت و همکاری در اروپا در سال ۲۰۱۰ و عضویت در شورای امنیت سازمان ملل متحد در ۲۰۱۸-۲۰۱۷ عمل کرد؛ جایی که آستانه موفق شد مسائل منطقه‌ای معمولاً حاشیه‌ای را در دستور کار سیاست جهانی قرار دهد. قزاقستان همچنان به ارائه طرح‌های رؤیایی برای روابط بین‌الملل ادامه می‌دهد. آخرین ابتکار نظریاتی که گفت‌وگوی منطقه‌ای در سه سطح را پیشنهاد کرد که او آن را سه بُعدی نامید. این ابتکار شامل اولین سطح گفت‌وگو میان چهار بازیگر بزرگ منطقه شامل ایالات متحده، اتحادیه اروپا، روسیه و چین است. در مرحله بعد، تعامل بین کنفرانس تعامل و اعتمادسازی در آسیا و سازمان امنیت و همکاری در اروپا و مرحله سوم، گفت‌وگوی بیشتر با تمرکز بر اقتصاد در مورد همکاری بین اتحادیه اروپا، اتحادیه اقتصادی اوراسیا و آسه آن. سازمان همکاری شانگهای. از چنین منظری، قزاقستان می‌تواند نقش مؤثری در بازسازی روابط بین روسیه، اتحادیه اروپا و ایالات متحده ایفاء کند. آستانه همچنین از طریق حضور فعال خود در نشست‌های مربوط به افغانستان و گرجستان، جایی که دیپلمات‌های قزاقستان بیشترین تلاش خود را برای کاهش تنش بین این کشور و روسیه می‌کنند، نقش به‌سزایی در صلح و ثبات منطقه‌ای دارد (Vielmini, 2019: 168-169). این تصمیم به وضوح نشان‌دهنده جاه‌طلبی قزاقستان برای افزایش اعتبار جهانی، نفوذ سیاسی و اجتماعی-اقتصادی و وجهه خود در عرصه بین‌المللی است. لازم به ذکر است که حضور انسان دوستانه قزاقستان در افغانستان نیز تحت تأثیر عوامل عمل‌گرایانه است (Kassen, 2018: 333-334).

قزاقستان همچنین از تلاش‌های تحت حمایت ایالات متحده برای پیشبرد تجارت و حمل و نقل از طریق افغانستان در مسیر شمال جنوب حمایت کرد و واشنگتن نیز به نوبه خود به‌طور فعال کمک‌های کاهش جامع تهدید را به همتای خود ارائه کرد (Nomerovchenko And Others, 2018: 403). از نظر منطقه‌ای، قزاقستان نقش مهمی در سازمان‌های مرتبط با حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ایفاء کرده است. برای مثال، روابط خود را با اروپا از طریق عضویت خود در سازمان امنیت و همکاری اروپا تقویت کرده است و فعالانه با ایالات متحده و اعضای اروپایی میانجی‌گری کرد تا اولین کشور آسیایی مرکزی و شوروی سابق باشد که در سال ۲۰۱۰ ریاست دوره‌ای سازمان را به دست آورد. دولت قزاقستان ریاست خود بر سازمان امنیت و همکاری اروپا را نشانه‌ای از مشروعیت بین‌المللی و نمونه‌ای موفق از رویکرد چندجانبه‌گرایی خود به سیاست خارجی می‌دانست. وزیر امور خارجه قزاقستان در پاسخ به اعلام ریاست سازمان امنیت و همکاری اروپا اظهار داشت که قزاقستان از

نخستین روزهای استقلال، انتخایی آگاهانه به نفع رویکردهای متوازن در سیاست خارجی داشته و راهبرد مشارکت چندجانبه هسته اصلی آن شده است. قزاقستان خود را به عنوان حامی مشارکت فعال در حل مشکلات امنیتی بین‌الملل توصیه کرده است. اخیراً قزاقستان در سازمان امنیت و همکاری اروپا توسط میروسلاو لایچاک^۱، رئیس این سازمان در سال ۲۰۱۹ مورد اشاره قرار گرفت و اظهار داشت که «به لطف سیاست داخلی و خارجی متعادل و عمل‌گرایانه قزاقستان، این کشور شریک قابل اعتماد و قابل اعتماد این سازمان است» (Strohal, 2012, 247).

قزاقستان همچنین به عضویت خود در سازمان همکاری شانگهای که یکی از شش عضو مؤسس آن بود؛ ارزش قائل است. در سال ۲۰۰۶، نظربایف اظهار داشت که «قزاقستان اهمیت زیادی برای سازمان همکاری شانگهای قائل است و تعامل آستانه را با آن به‌عنوان یکی از روندهای مهم در سیاست خارجی خود می‌داند». همچنین از این سازمان برای حمایت از تلاش‌های منطقه‌ای برای مبارزه با تروریسم و ایجاد روابط بیشتر با چین استفاده کرده است: «پکن از درک و حمایت ضمنی آستانه در مورد فعالیت‌های ضد دولتی برخی گروه‌های اویغور در سین‌کیانگ قدردانی می‌کند. این اشتراک تفاهم در هدف اعلام شده آن‌ها برای مبارزه با سه‌شر- تروریسم، افراط‌گرایی، و جدایی‌طلبی منعکس شده است (Azizian And Bainazarova, 2012: 388). این «تفاهم مشترک» حداقل تا حدی ناشی از این واقعیت است که قزاقستان نیز دارای اقلیت اویغور است و نگرانی‌هایی در مورد ستیزه‌جویی مسلمانان دارد. رابرتان. مک درموت^۲ استدلال می‌کند که قزاقستان از سازمان همکاری شانگهای برای کمک به اجتناب از انتخاب بین روسیه و چین استفاده می‌کند. خود نظربایف اظهار داشت که «سازمان همکاری شانگهای برای از بین بردن امکان انتقال مشکلات مرزی موجود و واقعی با چین به یک تهدید واقعی نظامی» برای قزاقستان طراحی شده است. راهی که از طریق آن قزاقستان می‌تواند صدایی در واکنش چین یا روسیه داشته باشد و ممکن است آن را قادر سازد تا از اقدام یک‌جانبه هر یک از دو کشور جلوگیری کند. رویکرد قزاقستان به سازمان همکاری شانگهای نوعی «توازن نرم» است که از رویارویی مستقیم با یک قدرت بزرگ اجتناب می‌کند و در عوض به دنبال استفاده از نهادهای بین‌المللی برای مهار اقدامات خود است. قزاقستان همچنین به دنبال مدیریت روابط منطقه‌ای از طریق عضویت در سازمان پیمان امنیتی جمعی است که یک سازمان دفاع جمعی است که در سال ۲۰۰۲ با تمرکز بر مسائل امنیتی تأسیس شد. روسیه تاکنون بزرگ‌ترین قابلیت‌های نظامی این کشورها را دارد که آن را به بازیگر مسلط در این سازمان تبدیل می‌کند. مسکو سازمان پیمان

¹. Miroslav Lajchak

². Robert N. McDermott

امنیت جمعی را راهی برای مشروعیت بخشیدن به حضور نظامی روسیه در تاجیکستان و قرقیزستان و همچنین راهی برای مقابله با فعالیت‌های نظامی ناتو و ایالات متحده در منطقه پس از شوروی می‌داند (Somzhurek And Others, 2018: 167-169)

بنابراین، عضویت فعال قزاقستان هم در سازمان همکاری شانگهای و هم در سازمان پیمان امنیت جمعی ممکن است منعکس‌کننده تلاش‌هایی برای «درهم تنیدگی» چین و روسیه در نهادهای منطقه‌ای و استفاده از این نهادها برای کمک به افزایش وابستگی متقابل بین قدرت‌های بزرگ و کاهش درگیری‌ها باشد. تعهد مستمر قزاقستان به سازمان‌های منطقه‌ای با رویکردهای دیگر کشورهای آسیای مرکزی در سیاست خارجی، به ویژه رویکردهای ترکمنستان که به هیچ سازمان منطقه‌ای نپیوسته است و از یکستان که در سال ۲۰۱۲ از پیمان پیمان امنیت جمعی خارج شد، در تضاد است. در سطح بین‌المللی، قزاقستان به دلیل کنار گذاشتن زرادخانه هسته‌ای خود که پس از انحلال اتحاد جماهیر شوروی به ارث رسیده است، برجسته شده است (Kazykhanov, 2017: 9). البته علاقه قزاقستان به همکاری با روسیه در برخی حوزه‌ها همچون پیوستن به اتحادیه اقتصادی اوراسیا یا پیمان امنیت دسته‌جمعی که به رهبری روسیه اداره می‌شوند؛ هشدار بزرگی برای آمریکا بوده تا نسبت به برنامه‌های روسیه برای احیای دوباره حاکمیت شوروی احساس خطر کند. اما از آنجا که قزاقستان همواره به سیاست خارجی چندمحوری و موازنه‌ساز خود تأکید کرده است؛ کوشیده تا در کنار تحکیم روابطش با روسیه، روابطش با آمریکا را نیز گسترش دهد (Farkhod, 2018: 5).

سایر پیشنهادها ارائه شده و اقدامات انجام شده توسط قزاقستان در ارتباط با عدم اشاعه هسته‌ای، آستانه را به یک رهبر در خلع سلاح هسته‌ای تبدیل می‌کند. قاسم جومارت توکایف^۱، رئیس‌جمهور قزاقستان، در سخنرانی اخیر خود در جلسه مجمع عمومی سازمان ملل متحد بر تعهد این کشور به حذف سلاح‌های هسته‌ای از جهان تأکید کرد و پیشنهاد میزبانی مرکز منطقه‌ای جدید سازمان ملل متحد برای اهداف توسعه پایدار در آلمانی را ارائه داد. نمونه دیگری از کمک این کشور به صلح و امنیت، نقش دیپلماتیک آن در میزبانی مذاکرات صلح در مورد مناقشه سوریه بود. در سال ۲۰۱۵، قزاقستان روند آستانه را آغاز کرد و یک مجمع بین‌المللی برای گفت‌وگو با حضور کشورهای از جمله ایران، روسیه و ترکیه با حضور نمایندگان از دولت سوریه و معارضان سوری ایجاد کرد. نظریات با افتخار بر این ابتکار در سخنرانی سالانه خود در سال ۲۰۱۸ با ملت تأکید کرد: «روند آستانه در مورد سوریه تقریباً تنها چارچوب کاری مؤثر مذاکرات برای حل و فصل مسألت‌آمیز و رهایی این کشور از

¹. Qasim Jomart Tokayev

بحران است.» اگرچه دولت قزاقستان به طور مستقیم در مذاکرات شرکت نمی‌کند؛ اما نقش آن به عنوان میزبان، مذاکرات را به نام آستانه معرفی کرد و شهرت خود را به عنوان یک بازیگر بین‌المللی افزایش داد (Vanderhill, 2020: 989-990). این تلاش‌های دیپلماتیک منطقه‌ای و بین‌المللی می‌تواند توانایی قزاقستان را برای رهبری اقدامات منطقه‌ای و بین‌المللی، تشکیل جلسات و مشارکت در دیپلماسی هم‌تراز با قدرت‌های بزرگ و در پیوند با شبکه‌ای از روابط سیاسی و اقتصادی، افزایش دهد. این تلاش‌ها به دلیل نیاز اولیه دولت به بقاء گسترش یافته و در طول زمان بسیار مؤثر بوده‌اند. پس از تصرف کریمه، بقای دولت بار دیگر برای قزاقستان موضوعی راهبردی بوده است و به طور قابل توجهی بر روابط این کشور با روسیه تأثیر می‌گذارد. استراتژی سیاست خارجی چندجانبه‌گرایی، بقای دولت را از طریق تأکید بر هویت دولتی مشخص و پیگیری مجموعه پیچیده‌ای از روابط با قدرت‌های منطقه‌ای و قدرت‌های بزرگ تضمین کرده است (Dzhuraev, 2019: 22). بدین ترتیب، قزاقستان در تلاش برای تبدیل شدن به یک بازیگر مهم در یکپارچگی منطقه‌ای و توسعه اقتصادی، شروع به ایفای نقش ژئوپلیتیکی فعال‌تری در جهان کرده و از قدرت نرم خود به‌عنوان یک کشور دوست استفاده می‌کند. آستانه موفق شده است نقش ژئوپلیتیک خود را در جهان به‌عنوان میانجی‌گر در بسیاری از درگیری‌های منطقه‌ای افزایش دهد. ترکیب این ابتکارات منحصر به فرد قدرت نرم به ارتقای چشم‌گیر تصویر مثبت این کشور مستقل نسبتاً جوان در مقیاس بین‌المللی کمک کرده است.

تلاش قزاقستان برای توسعه مناسبات گسترده با چین

روابط قزاقستان با چین به دلایل متعدد از اهمیت و ویژگی‌های خاصی برخوردار است. قزاقستان و چین دارای مرز مشترک ۱۷۰۰ کیلومتری بوده و اقلیت‌های مسلمان اویغور که خواهان کسب استقلال از پکن هستند، در قزاقستان فعال بوده‌اند. بنابر آمار دولت قزاقستان، از زمان اجرای سیاست پرسترویکا در دوران گورباچف که مجوز ورود بدون روادید به مردم داده شده بود، حدود ۵۰۰-۴۰۰ هزار چینی به قزاقستان مهاجرت کردند (لطفیان، ۱۳۹۰: ۱۱۶). اولژاس سلیمانف^۱، وزیر امور خارجه پیشین قزاقستان، در بیاناتش درباره جایگاه چین در سیاست خارجی کشورش بر دو مسأله مهم تأکید دارد: ۱- مسأله اتمی بودن چین و نیاز به تضمین امنیتی پکن برای به کار بردن این گونه سلاح‌های کشتار جمعی بر ضد قزاقستان؛ ۲- تعیین حدود مرزی مشترک بین دو همسایه و تعهد دولت چین به تمامیت ارضی قزاقستان (Suleimenov, 1994: 27) و ۳- برخورداری چین از یک بازار مصرف بزرگ

^۱. Olzhas Suleimanov

و گسترده از لحاظ صادرات قزاقستان و نیز دارا بودن از مواد اولیه غنی و تولیدات مرغوب و ارزان در جهت تأمین نیازهای مصرفی و استراتژیک قزاقستان (ابوالحسنی، ۱۳۸۲: ۱۹۸). استراتژی چین برای کاهش وابستگی خود به شرکت‌های خارجی و افزایش دسترسی به منابع انرژی باعث شده که همکاری چین و قزاقستان در زمینه توسعه زیرساخت‌های لازم برای سهولت بخشیدن به تجارت دوجانبه در زمینه نفت و گاز گسترش یابد. یکی از شرکت‌های تابعه شرکت ملی نفت چین در قزاقستان، شرکت پترو قزاقستان است. این شرکت در زمینه خرید، اکتشاف، توسعه و تولید نفت و گاز به ویژه در منابع کومکول در کیزیل^۱ - اوردا^۲ در جنوب کشور و همچنین در زمینه فروش نفت و محصولات تصفیه شده، فعالیت دارد. به علاوه، شرکت ملی نفت چین تملک چند میدان کوچک نفتی دیگر چون «میدان نفتی بوزاچی شمالی»^۳ را به دست آورده است. برنامه شرکت چینی برای این میدان استخراج ۴۰ هزار بشکه نفت در روز است (Taliga, 2021: 11). از سال ۲۰۱۸، چین دومین شریک تجاری قزاقستان است و بزرگ‌ترین منبع وام‌های تجاری آن است. تجارت دوجانبه قزاقستان و چین در سال ۲۰۲۲ با رشد ۲۳.۶ درصدی به رقم خیره کننده ۳۱.۲ میلیارد دلار رسید. اگر پویایی مثبت فعلی ادامه یابد؛ دو طرف می‌توانند به هدف اعلام شده مبنی بر تجارت دوجانبه به ارزش ۳۵ میلیارد دلار پیش از سال ۲۰۳۰ برسند (Avdaliani, 2023: 2). بر اساس داده‌های اداره ملی آمار چین، در نیمه اول سال ۲۰۲۳، گردش تجاری دوجانبه بین چین و قزاقستان به ۱۳.۶ میلیارد دلار رسید. این امر نشان دهنده رشد رکورد صادرات کالاهای چینی به قزاقستان با رشد سالانه ۵۳ درصدی به ۷.۳ میلیارد دلار آمریکا است که این موضوع چین را به عنوان بزرگ‌ترین شریک وارداتی قزاقستان قرار داده است (silk road briefing, 2023: 3).

چین در طرح «یک کمربند- یک جاده» در توسعه زیرساخت‌ها در قزاقستان از جمله بهبود راه آهن و یک بزرگراه که از دریای خزر تا مرز بین دو کشور کشیده می‌شود؛ سرمایه‌گذاری کرده است. چین آشکارا یک شریک اقتصادی مهم برای قزاقستان است که از این روابط اقتصادی به صورت استراتژیک برای کاهش وابستگی اقتصادی خود به روسیه استفاده کرده است (Vanderhill, 2020: 985). ایجاد مناطق ویژه اقتصادی و مراکز بار در امتداد مرز قزاقستان و چین دیده می‌شود. به عنوان مثال، شرکت‌های مختلف چینی قصد دارند حدود ۲ میلیارد دلار در ۱۹ پروژه کشاورزی در سراسر قزاقستان به عنوان بخشی از طرح راه ابریشم جدید پکن سرمایه‌گذاری کنند. هدف این پروژه

¹. Kumkol

². Kyzyl-Orda

³. Northern Buzachi Field

لجستیکی خاص، ایجاد مجموعه های غذایی گسترده در مناطق قزاقستان است که از طریق آن بزرگراه های جدید بین قاره ای و مسیرهای قطار عبور می کنند. این مراکز به منظور تضمین توسعه پایدار قزاقستان ساخته خواهند شد. این کشور که در مرزهای غربی چین همسایه است، به طور مستقیم به توسعه زیرساخت های مطلوب و مهم تر از آن، یک محیط اجتماعی-اقتصادی مثبت در اطراف این ابتکار غول پیکر لجستیکی کمک می کند. در مجموع، چین بیش از ۳۰ میلیارد دلار در بخش های معدن، نفت، گاز، حمل و نقل، مواد شیمیایی و بخش های کشاورزی اقتصاد قزاقستان سرمایه گذاری کرده است. این احتمالاً یکی از دلایلی است که ماندارین، پس از انگلیسی، محبوب ترین زبان برای یادگیری در میان قزاق های جوان است (Frolovskiy, 2016: 6).

همکاری چین و قزاقستان در منطقه ویژه اقتصادی خورگاس^۱ که در دو سوی مرز چین و قزاقستان واقع شده، نیز یکی از نمادهای مهم همکاری های حمل و نقلی رو به گسترش میان چین و کشورهای آسیای مرکزی به شمار می آید. شرکت های چینی حدود ۲۴ درصد از سهام این بندر خشک و منطقه ویژه اقتصادی خورگاس را بدست آورده اند. چین یکی از سرمایه گذاران و همکاران فنی مهم در پروژه کلان راه آهن ترانس قزاقستان است. البته بخش مهمی از سرمایه گذاری ها در زمینه زیرساخت های حمل و نقلی و به ویژه پروژه کلان راه آهن ترانس قزاقستان از سوی دولت این کشور صورت گرفته است (میرامبکف و عبدخدایی، ۱۴۰۱: ۲۱۰-۲۰۹). در طی ۱۵ سال گذشته، قزاقستان بیش از ۳۵ میلیارد دلار در توسعه زیرساخت های حمل و نقل و ترانزیتی سرمایه گذاری کرده است و سرمایه گذاری های قابل توجه بیشتری در این بخش برنامه ریزی شده است. در نتیجه، ترانزیت کالا در سال ۲۰۲۲ به حدود ۲۷ میلیون تن رسید (EU Reporter Correspondent, 2023: 2) که این امر، ضمن افزایش اهمیت استراتژیک قزاقستان در منطقه، می تواند به توسعه روابط و همکاری های آستانه و یکن کمک شایان توجهی نماید.

مناسبات و همکاری های گسترده روسیه و قزاقستان

قزاقستان پیوندهای فرهنگی، زبانی و تاریخی قوی با روسیه دارد و از زمان استقلال این کشور مسکو شریک استراتژیک ارزشمندی برای آستانه بوده است. در میان کشورهای مستقل مشترک المنافع، روابط با روسیه برای قزاقستان از اهمیت ویژه و حساسی برخوردار است. وابستگی زیاد قزاقستان به روسیه از جنبه های مختلف خصوصاً اقتصادی غیر قابل انکار است. روسیه اصلی ترین شریک تجاری

^۱. Khorgos

قزاقستان در میان کشورهای مستقل مشترک‌المنافع است. بنا به استدلال سلیمانف، روسیه از جایگاه برتری در سیاست‌گذاری خارجی قزاقستان برخوردار است. وی می‌نویسد: «روابط با روسیه تقدیمی را در سیاست خارجی ما ایجاد می‌نماید؛ گذشته‌ای مشترک و رسوم فرهنگی مشترک همراه با پیوستگی و اقتصادی متکی به یکدیگر، پایه‌ای با دوام برای روابط روسیه و قزاقستان است. به‌ویژه این نکته مهم را باید در نظر داشت که روسیه بزرگ‌ترین بازار کالاهای قزاقستانی و منبع مهمی برای ورود به عرصه فن‌آوری جدید است (Suleimenov, 1994: 25). مسیر روابط تجاری دوجانبه برای سال‌ها مثبت بوده است. به‌عنوان مثال، در طول سال ۲۰۲۱، حجم تجارت بین روسیه و قزاقستان به بالاترین حد خود یعنی ۲۴.۵ میلیارد دلار رسید که تقریباً ۳۰ درصد بیشتر از سال ۲۰۲۰ بود. در سال ۲۰۲۲ حجم تجارت دوجانبه روسیه و قزاقستان با ۲ میلیارد دلار افزایش به ۲۶ میلیارد دلار رسید. انتظارات در آستانه و مسکو این است که حجم تجارت ممکن است در سال‌های آینده به ۳۰ میلیارد دلار برسد. روند مثبت در ماه‌های اول سال ۲۰۲۳ ادامه یافت. در سه ماهه اول صادرات قزاقستان به روسیه ۳۹.۲ درصد افزایش یافت و به ۲.۳ میلیارد دلار رسید. تجارت دوجانبه ۱۰.۱ درصد افزایش یافت و به ۶.۱ میلیارد دلار رسید (Avdaliani, 2023: 2).

به گفته مقامات آستانه، کشور قزاقستان به ایجاد روابط هر چه نزدیک‌تر با روسیه می‌تواند امنیت خود را تأمین نماید و از فروپاشی کشور جلوگیری نماید. به گفته نورگالیف، معاون وزیر خارجه قزاقستان، این کشور برای این که قادر باشد به تنهایی از مرزهای خود دفاع نماید؛ به زمانی طولانی نیاز دارد و لذا کمک روسیه در این زمینه ضروری است (ابوالحسنی، ۱۳۸۲: ۱۹۷). نظربایف در ۲۵ مه ۱۹۹۲، پس از سفرش به آمریکا برای امضای معاهده «دوستی، همکاری و کمک دوجانبه» به مسکو رفت. دو کشور قزاقستان و روسیه توافق کردند که ضمن عدم مداخله در امور بین‌المللی و احترام به حاکمیت و تمامیت ارضی یکدیگر، یک منطقه متحد نظامی و استراتژیک ایجاد کرده و از پایگاه‌های نظامی، مراکز آزمایش موشکی و سایر کشورهای مستقل مشترک‌المنافع این معاهده را به‌عنوان مدلی برای برقراری روابط با یکدیگر برگزینند (Mesbahi, 1994: 288). در سال ۲۰۱۰، قزاقستان به همراه روسیه و روسیه سفید یک اتحادیه گمرکی را تشکیل داد که در چارچوب هم‌گرایی اقتصادی پساشوروی اقدام مهمی بود. نطقه شروع این اتحادیه، وضع تعرفه‌های خارجی مشترک بود که البته در هر یک از سه کشور در این زمینه، استثنائات مختلفی برقرار شد. در ادامه، همکاری‌های دو کشور از این سطح نیز فراتر رفت و در ۲۹ مه ۲۰۱۴، برای تشکیل «اتحادیه اقتصادی اوراسیا» میان آن‌ها پیمانی امضاء شد. هدف این اتحادیه، ایجاد یک بازار اقتصادی واحد در حوزه جمهوری‌های پیشین

اتحاد شوروی عنوان شده است. این پیمان در ۹ اکتبر ۲۰۱۴ به تصویب پارلمان قزاقستان رسید (کولایی و شیرازی موگویی، ۱۳۹۵: ۱۴۱). روابط دو کشور در زمینه نظامی و امنیتی نیز بسیار قوی است. قزاقستان یکی از اعضای مهم سازمان پیمان امنیت دسته‌جمعی است که با رهبری روسیه اداره می‌شود. همچنین افسران و سربازان قزاقستانی را بیشتر نیروهای روسی آموزش می‌دهند. بعد از حدود سی سال استقلال، تجهیزات نظامی قزاقستان به تقریب همه ریشه در دوران اتحاد شوروی و روسیه دارند و این کشور تا حد زیادی برای تعمیر تجهیزات قدیمی و تدارک تجهیزات جدید به روسیه وابسته است. با توجه به آن چه گفتیم؛ روابط اقتصادی و نظامی دو کشور به سوی عمیق‌تر شدن پیش می‌رود. این موضوع به نوعی هم توسط قزاقستان و هم توسط نظام بین‌الملل اتفاق می‌افتد؛ زیرا موقعیت قزاقستان در نظام بین‌الملل، از روسیه یک شریک نظامی مجذوب کننده می‌سازد (آدمی و دیگران، ۱۳۹۹: ۳۶۳-۳۶۲).

توسعه همکاری‌ها و روابط همه‌جانبه ایران و قزاقستان

قزاقستان کشوری فاقد دسترسی به آب‌های آزاد و محصور در خشکی است. هزینه جابجایی و حمل‌ونقل برای این کشور بسیار بالاست. نبود مسیرهای صادراتی تنگنای زیادی برای طرح‌های توسعه‌ای قزاقستان ایجاد می‌کند. در حال حاضر، قزاقستان صادرات نفتی خود را از راه خطوط لوله، تانکر و مسیرهای ریلی انجام می‌دهد. این کشور به دنبال کاهش هزینه‌های صادراتی از راه ایران است. ایران ۵ میلیون تن از نفت خام خود را از راه بندر آکتائو صادر می‌کند. به دلیل اهمیت مبادله انرژی، آستانه به دنبال ساخت پالایشگاه مشترک با ایران در غرب قزاقستان است. نفت از غرب قزاقستان به بندرهای شمالی ایران فرستاده می‌شود و از طرف دیگر، بندرهای جنوبی ایران، نفت خام را برای شرکت‌های نفتی قزاقستان فراهم خواهند کرد (وثوقی و صفری، ۱۳۹۶: ۴۷۵-۴۷۴). در ژوئن ۲۰۰۴ نظریات گفته بود که خط لوله انتقال نفت از مسیر ایران به خلیج فارس را به خط لوله‌ای که از مسیر چین یا روسیه عبور کند؛ یا به خط لوله باکو-تفلیس-جیحان، ترجیح می‌دهد (ربیعی و دیگران، ۱۳۹۷: ۳۲). بدین ترتیب، نظریات در کتاب خود با نام «راه قزاقستان» که به فارسی هم ترجمه شده است؛ به نخستین سفر رسمی خود به ایران در ۳۱ اکتبر ۱۹۹۲، اشاره کرده است و مسیر ایران را یکی از راه‌های مهم انتقال کالاهای قزاقستان به بازارهای بین‌المللی و مانند پنجره‌ای به جهان معرفی می‌کند (کولایی و ابراهیمی، ۱۳۹۲: ۵۹). با توجه به اختلافات موجود میان ایران و کشورهای ۵+۱ در زمینه حل و فصل مسئله هسته‌ای ایران، قزاقستان تلاش‌های زیادی را برای میزبانی گفت‌وگوها میان طرفین

و همچنین میزبانی بانک اورانیوم، متعلق به آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، با غنای پایین جهت کمک به کشورهای منطقه‌ای نظیر ایران انجام داده است. از یک چشم‌انداز واقع‌گرا، بانک اورانیوم با غنای پایین فرصتی برای قزاقستان در جهت افزایش نفوذ خود در آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و ارتقاء جایگاه خود به عنوان رهبر جنبش عدم تکثیر سلاح‌های هسته‌ای است (Puchyk, 2017: 6).

در فضای پس از تحریم که موانع اقتصادی ایران تا حد زیادی از بین رفته است؛ قزاق‌ها توجه ویژه‌ای به موضوع حمل‌ونقل بین ایران و قزاقستان نشان می‌دهند. در ۱۸ ژوئن ۲۰۲۲، اولین قطار باری حامل محموله گوگرد قزاقستان به مقصد اروپا از اینچه برون در مرز ایران و ترکمنستان وارد ایران شد. در این میان، ابراهیم رئیسی، رئیس‌جمهور ایران به همراه توکایف، کریدور ترانزیتی قزاقستان-ترکمنستان-ایران را راه‌اندازی کردند که کریدور جنوبی دریای خزر به اروپا از طریق ترکیه نیز خوانده می‌شود. راه‌آهن ایران-ترکمنستان-قزاقستان به دلیل این که بخشی از کریدور حمل و نقل بین‌المللی شمال-جنوب است، نیز کریدور راه آهن شمال-جنوب نامیده می‌شود (Saraswat, 2022: 1). قزاقستان تمایل خود برای سرمایه‌گذاری در بندر چابهار را نیز اعلام کرده است. تأسیس کنسولگری قزاقستان در شهر بندرعباس نیز در همین راستا با هدف توسعه بهره‌مندی این کشور از مسیر کریدور بین‌المللی شمال-جنوب انجام گرفته است. شایان ذکر است که مبادلات تجاری ایران و قزاقستان در ده ماهه نخست سال ۲۰۲۲ حدود ۴۵۰ میلیون دلار بوده است که صادرات ایران به قزاقستان با ۲۶.۵ درصد افزایش به ۱۶۷ میلیون دلار و واردات از این کشور به ۲۸۳ میلیون دلار رسیده است که ۱۵ درصد افزایش یافته است. با احتساب خدمات فنی و مهندسی، تجارت بین دو کشور تاکنون بیش از ۸۰۰ میلیون دلار برآورد شده است. ایران و قزاقستان نیز هجدهمین نشست کمیسیون مشترک اقتصادی دو کشور را در تاریخ ۲۷ تا ۲۸ ژانویه ۲۰۲۳ در آستانه پایتخت قزاقستان برگزار کردند و بر توسعه مبادلات تجاری و بازرگانی دو کشور تأکید داشتند (Islamic Republic News Agency, 2023, 2). بنابراین، قزاقستان در تلاش خود برای تبدیل شدن به یک «هاب ترانزیتی رقابتی» بین چین و اروپا، به دنبال ایجاد تنوع از طریق ایجاد مسیرهای زمینی رقابتی از مسیر ترکمنستان و ایران است. در مه ۲۰۲۲، در جریان سفر بختیت سلطانوف^۱، معاون نخست‌وزیر قزاقستان و وزیر بازرگانی و ادغام این کشور به ایران، دو کشور تفاهم‌نامه‌ای را برای افزایش همکاری‌های حمل‌ونقل و تعیین تعرفه‌های ترجیحی بین دو کشور امضاء کردند. براساس این تفاهم‌نامه، بخشی از محموله‌های عبوری

^۱. Bakhyt Sultanov

از کریدور شمالی از طریق کریدور ریلی قزاقستان-ترکمنستان-ایران-ترکیه از طریق ایران منتقل می‌شود (1: Mehr News Agency, 2022).

گسترش روزافزون مناسبات قزاقستان با آمریکا و اروپا

قزاقستان از زمان استقلال روابط سیاسی، اقتصادی و امنیتی محکمی را با مجموعه وسیعی از کشورها دنبال می‌کند. بر این اساس و همچنین به‌خاطر منافع مادی شرکت‌های انرژی غربی در نفت و گاز قزاقستان، روابط قزاقستان و آمریکا از روزهای نخست استقلال این کشور تا به امروز رشد فزاینده‌ای داشته است. از دیدگاه آمریکا، جمهوری قزاقستان به دلیل اهمیت ژئواستراتژیک، وسعت و منابع انرژی شریک بین‌المللی با ارزشی است. البته علاقه آمریکا و سایر کشورهای غربی به گسترش نفوذشان در قزاقستان بیشتر به این دلیل است که این کشور توانایی استراتژیک و نظامی زیادی دارد. کمک‌های اقتصادی آمریکا به قزاقستان مشروط به پذیرش قرارداد منع گسترش تسلیحات اتمی بود(ریبسی و دیگران، ۱۳۹۷: ۳۵-۳۴). شرکت نفت آمریکایی معروف به شورون در آوریل ۱۹۹۳ میلادی، قراردادی ۲۰ میلیارد دلاری برای راه‌اندازی دوباره میدان نفتی تنگیز با جمهوری قزاقستان امضاء کرد. بنا بر موافقت‌های انجام شده، مشارکت اقتصادی بین دولت قزاقستان و این شرکت به نام تنگیزشوراویل^۱ با مالکیت مشترک دولت قزاقستان و شرکت شورون برای تولید ۳۴۰ هزار بشکه در روز تا ۲۰۰۲ میلادی و ۷۵۰ هزار بشکه تا ۲۰۱۰ ایجاد شد (Sukhoruchenko, 2007: 105). اکسون موبیل^۲ و کونوکوفیلیپس^۳ هر دو عضو کنسرسیوم شرکت عملیاتی کاسپین شمالی هستند که در حال توسعه میدان نفت دریایی کاشغان^۴ هستند. وقتی قزاقستان قوانین خود را در ۲۰۰۷ میلادی، تغییر داد؛ اجازه مذاکره برای قرارداد مجدد را می‌داد و هر دو شرکت مجبور بودند تا سهام خود را تحویل دهند (Daly, 2014: 5). طرح معرفی پروازهای مستقیم بین قاره‌ای بدون توقف بین آستانه و شهرهای بزرگ ایالات متحده در سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۱۹ نیز می‌تواند به تقویت روابط بین شهروندان این دو کشور دوست و تسهیل همکاری‌های تجاری بیشتر کمک کند. علاوه بر این، به‌منظور ارتقای همکاری بین‌همتابان آمریکایی و آسیای مرکزی در حمایت از ابتکارات امنیتی منطقه‌ای مختلف، در اوایل سال ۲۰۱۸ رهبران قزاقستان و ایالات متحده نیز متعهد شدند که به چالش‌های مشترک در آسیای مرکزی از

1. Tengizchevroil

2. Exxon Mobil

3. Conocophillips

4. Kashagan

طریق طرح گفت‌وگوی بین‌المللی مشارکت رسیدگی کنند. این طرح شامل کشورهای محصور در خشکی همچون قزاقستان، ترکمنستان، تاجیکستان، ازبکستان و قرقیزستان از یک سو و ایالات متحده از سوی دیگر خواهد بود (White House, 2018: 6).

همان‌طور که آمبروزیو و لانگ^۱ استدلال کردند؛ هرگونه همکاری با کشورهای غربی، به ویژه با ایالات متحده، می‌تواند به عنوان حائلی برای همه این کشورهای محصور در خشکی در برابر نفوذ روسیه و چین در منطقه در نظر گرفته شود. در این راستا، باید توجه داشت که به طور کلی، جهت‌گیری‌های مختلف سیاست خارجی چندجانبه می‌تواند طیف وسیعی از فرصت‌ها و چالش‌ها را برای کشورهای محصور در خشکی ایجاد کند و ترویج چنین سیاستی به‌عنوان تاکتیکی مؤثر در روابط با کشورهای دیگر ممکن است استراتژی‌ها و رویکردهای مؤثری در مورد چگونگی ایجاد توازن بین منافع قدرت‌های بزرگ در منطقه، تلاش برای کاهش محدودیت‌های عینی مکان محصور در خشکی و در عین حال، پیگیری منافع ملی واقعی در روابط خارجی کشورها ایجاد کنند (Kassen, 2018: 330). سرمایه‌گذاری آمریکا در قزاقستان در بخش‌های مختلف کشاورزی، هوانوردی، زیرساخت‌ها و معدن است که بیشتر سرمایه‌گذاری واشنگتن در صنعت بزرگ هیدروکربن قزاقستان و مربوط به میدان نفتی تنگیز بوده است که انتظار می‌رود تا پایان سال ۲۰۲۳ تکمیل شود. ارداک زبشیف^۲، رئیس کمیته سرمایه‌گذاری وزارت خارجه قزاقستان، در ۹ جولای ۲۰۲۳ اعلام کرد که ایالات متحده، یکی از بزرگترین سرمایه‌گذاران خارجی در اقتصاد قزاقستان، از سال ۱۹۹۳ تاکنون ۶۲.۷ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری کرده است (Sakenova, 2023: 1).

اتحادیه اروپا نیز بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار خارجی در قزاقستان و بزرگ‌ترین شریک تجاری آن است و از سوی دولت قزاقستان به‌عنوان یک شریک اصلی در سیاست خارجی چندجانبه‌گرایی خود در نظر گرفته می‌شود. در این رابطه، اروپا و قزاقستان در سال ۱۹۹۹ میلادی، توافق‌هایی در زمینه سرمایه‌گذاری و تجارت امضاء کردند. آن‌ها در زمینه فولاد با یکدیگر همکاری می‌کنند. البته بیشترین واردات اتحادیه اروپا از قزاقستان در زمینه انرژی است و صادرات به آن کشور نیز شامل لوازم مورد نیاز برای شرکت‌های نفت و گاز اروپایی در قزاقستان و ماشین‌آلات است. در سال‌های پس از استقلال قزاقستان، اتحادیه اروپا توانسته خود را به بزرگ‌ترین شریک تجاری این کشور تبدیل کند؛ به گونه‌ای که ۴۰ درصد از مجموع صادرات قزاقستان به کشورهای عضو این اتحادیه است (کولایی و شیرازی‌موگویی، ۱۳۹۵: ۱۴۲). اکنون حدود ۷۰ درصد صادرات نفت و گاز قزاقستان به اتحادیه اروپا

1. Ambrosio And Long

2. Ardak Zebeshev

است. همچنین قزاقستان ذخایر بسیار بزرگی از اورانیوم دارد و یگانه تأمین کننده صنعت انرژی هسته‌ای اتحادیه اروپا است. در سال ۲۰۱۵، نظریات طرحی به نام «پنج اصلاح بنیادی» را با هدف پیاده سازی ارزش‌های اروپایی آغاز کرد که در راستای اهدافی از جمله؛ دولت مدرن، حاکمیت قانون، رشد اقتصادی، ملتی با آینده مشترک و دولت شفاف و پاسخ‌گو بود. شیوه پیاده‌سازی این اصلاحات به «صد گام محکم» معروف شد. در واقع، این طرح می‌کوشید تا ارزش‌هایی چون احترام به حقوق بشر، دموکراسی، حکمرانی خوب و حاکمیت قانون را که تا پیش از این قزاقستان از آن‌ها دوری می‌جست، تقویت کند (آدمی و دیگران، ۱۳۹۹: ۳۶۲).

در مارس ۲۰۲۲، انبوهی از بازدیدهای سطح بالا از قزاقستان به بروکسل صورت گرفت. جدای از جلب حمایت اتحادیه اروپا از اصلاحات اعلام شده توسط توکایف، موارد مهم دیگر در دستور کار قزاقستان و اتحادیه اروپا شامل اتصال و ایمن‌سازی مسیرهای تجاری و لجستیکی برای کاهش تأثیر منفی احتمالی تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه روسیه بر اقتصاد قزاقستان بود. اخیراً، قزاقستان و اتحادیه اروپا به دنبال افزایش ظرفیت مسیر حمل‌ونقل بین‌المللی ترانس خز با نام کریدور میانی بوده‌اند؛ زیرا با دور زدن روسیه در شمال و ایران در جنوب، یک گذرگاه میانی را ترسیم می‌کند (Saraswat, 2022: 5). حجم مبادلات تجاری قزاقستان با کشورهای اتحادیه اروپا در سال‌های اخیر گسترده بوده و امسال نیز به رشد خود ادامه می‌دهد. به گفته رومن واسیلنکو^۱ معاون وزیر امور خارجه قزاقستان، اتحادیه اروپا تقریباً ۳۰ درصد تجارت خارجی قزاقستان را تشکیل می‌دهد و حجم تجارت از ۴۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲ فراتر رفت (Haidar, 2023: 2). در ۸ ماهه نخست سال ۲۰۲۳، حجم مبادلات تجاری بین قزاقستان و کشورهای اتحادیه اروپا به ۲۷.۲ میلیارد دلار رسید که ۳.۱ درصد بیشتر از مدت مشابه سال قبل است. حجم کل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اتحادیه اروپا به قزاقستان در این مدت ۸ ماه نیز به بیش از ۱۶۰ میلیارد دلار رسید (NE Global News Service, 2023: 2).

سیاست خط لوله قزاقستان: نمونه‌ای از توازن پیچیده

اگرچه داشتن یک اقتصاد وابسته به منابع طبیعی می‌تواند مشکل‌ساز باشد؛ اما این منابع به قزاقستان در کسب موفقیت در سیاست خارجی کمک کرده است؛ زیرا آستانه توانسته است از دسترسی به منابع طبیعی برای اعمال اهرم در روابط خود با روسیه، چین و اتحادیه اروپا استفاده کند. بنابراین می‌توان گفت؛ سیاست خارجی چندجانبه‌گرایی قزاقستان در حفاظت از خودمختاری دولت و

^۱. Roman Vassilenko

دستیابی به اهداف آن مؤثر است (Vanderhill, 2020: 991-992). قزاقستان با دنبال کردن راهبردهایی برای «درهم‌تنیدگی» قدرت‌های بزرگ در نظم منطقه‌ای و بین‌المللی، توازن پیچیده‌ای را اتخاذ کرده است. همان‌طور که اولین گو^۱ اذعان کرد؛ موازنه پیچیده بر اتحاد‌های نظامی یا متعادل کردن قدرت اجباری متمرکز نیست؛ بلکه از ابزارهای دیگری مانند توافقات اقتصادی برای افزایش تعداد قدرت‌های بزرگی استفاده می‌کند که در امنیت منطقه‌ای سهم دارند. سیاست قزاقستان در جستجوی سرمایه‌گذاری و مشارکت در صنعت انرژی خود از سوی تمام قدرت‌های بزرگ نمونه‌ای از تعادل پیچیده است. در زمان استقلال قزاقستان، خطوط لوله این کشور همه به سمت روسیه می‌رفت. این امر در ابتدا قزاقستان را برای دسترسی به بازارهای خارجی به خطوط لوله روسیه وابسته کرد. این مسأله به ویژه برای گاز طبیعی بود؛ زیرا شرکت روسی گازپروم تقریباً انحصار خطوط لوله را در اختیار داشت و به آن توانایی کنترل قیمت‌ها و کاهش درآمد قزاقستان را می‌داد. با این حال، از آن زمان قزاقستان توانسته است از تمایل شدید چین برای تضمین منابع انرژی برای کاهش اهرم روسیه بر صادرات انرژی حیاتی خود استفاده کند (Cooley, 2014: 91).

خط لوله قزاقستان-چین که در سال ۲۰۰۵ افتتاح شد، نفت را از ذخایر قزاقستان در دریای خزر مستقیماً به چین انتقال می‌داد. در حالی که خط لوله بین آسیای مرکزی و چین که در سال ۲۰۰۹ افتتاح شد، گاز طبیعی را از ترکمنستان، ازبکستان و قزاقستان به چین منتقل می‌کند. ترکیب این دو خط لوله امکان دسترسی به بازارهای خارجی را فراهم کرد که روسیه را دور می‌زد و به قزاقستان خودمختاری بیشتری اعطاء کرد و این امکان را به قزاقستان داد تا از نظر اقتصادی در برابر مسکو تعادل برقرار کند (Cesar B., 2015: 62). توسعه برنامه‌ریزی شده خط لوله گاز ترانس-خزر می‌تواند به قزاقستان امکان دسترسی به بازار اروپا از طریق آذربایجان و ترکیه را بدهد. مذاکرات بین‌المللی قزاقستان در مورد خط لوله گاز ترانس-خزر و کریدور گاز جنوبی بزرگ‌تر (ابتکار اتحادیه اروپا برای تأمین گاز طبیعی اروپا از منطقه خزر) نشان دهنده استفاده موفقیت‌آمیز آستانه از منابع ارزشمند انرژی خود برای کسب امتیاز از بازیگران مختلف است. نظربایف برای سال‌ها نسبت به شرکت یا عدم مشارکت قزاقستان در خط لوله گاز ترانس-خزر متعهد نبود و این امر اهرمی در اختیار آستانه در برابر اتحادیه اروپا و روسیه قرار می‌داد. اتحادیه اروپا که می‌خواست وابستگی انرژی خود به روسیه را کاهش دهد، عموماً از اعمال فشار بر قزاقستان در مورد حکومت، دموکراسی یا حقوق بشر اجتناب کرد؛ زیرا خواستار دسترسی به گاز طبیعی قزاقستان بود. به نوبه خود، قزاقستان از امکان ایجاد خط لوله گاز

¹. Evelyn Goh

ترانس- خزر برای کسب امتیازاتی از روسیه در رابطه با گازپروم و حرکت به سمت فروش گاز طبیعی قزاقستان به اروپا استفاده کرد (9: Anceschi, 2014). املیچوا^۱ و دو^۲ استدلال کرده‌اند که قزاقستان از «استراتژی فراگیر» پیروی می‌کند که شامل جذب سرمایه‌گذاری خارجی در بخش انرژی خود از شرکت‌های روسی، چینی، اتحادیه اروپا و ایالات متحده است. این استراتژی فراگیر، قزاقستان را قادر می‌سازد تا با کشورهای مختلف در مقابل یکدیگر بازی کند و امتیازاتی را از همه آن‌ها به دست آورد، به ویژه زمانی که آن‌ها در شرایط دیگر ضعیف شده باشند. علاوه بر این، قزاقستان بارها موفق شده است از منابع انرژی خود نه تنها برای کسب چنین امتیازاتی استفاده کند؛ بلکه همچنین اطمینان حاصل کند که روسیه، چین، اتحادیه اروپا و ایالات متحده همگی در حفظ امنیت منطقه منافع دارند. این استراتژی توازن پیچیده به قزاقستان برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی برای صنعت انرژی ضروری خود کمک می‌کند و از تسلط اقتصادی هر یک از قدرت‌های بزرگ در کشور جلوگیری می‌کند (Vanderhill, 2020: 991).

نتیجه‌گیری

قزاقستان به دلیل داشتن منابع انرژی و بر خورداری از مزیت ترانزیتی و لجستیکی از نقاط مهم ارتباطی جهان و اوراسیا محسوب می‌شود. این کشور بزرگ‌ترین کشور محصور در خشکی است و از مزیت‌های آب‌های آزاد محروم است. با در نظر داشتن موقعیت ژئوپلیتیکی قزاقستان، مقامات این کشور بر آن شدند تا با به کار گرفتن سیاست‌های جدید از همه توان و ظرفیت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و روابط خارجی خود استفاده کنند و سیاست خارجی چندمحوری و موازنه‌ساز را مبنای روابط خود با کشورهای مختلف قرار دهند تا بتوانند توسعه مورد نظر خود را که همانا توسعه برون‌زا است، محقق کنند. در صحنه بین‌المللی این کشور کوشیده از یک‌سو، از ورود به روندهای متعارض ژئوپلیتیک احتراز نماید و از دیگر سو، خود را به عنوان صحنه‌ای برای بازی‌های بُرد-بُرد و گسترش منافع مشترک با تعداد هرچه بیشتری از کشورها معرفی نماید. قزاقستان در تلاش بوده است تا روابط گسترده‌ای را با کشورهای همسایه و قدرت‌های بزرگ برقرار کند. این کشور با پیگیری روابط اقتصادی متوازن با کشورهای همسایه به ویژه چین و روسیه و همچنین اتخاذ سیاست خارجی متوازن در قبال اتحادیه اروپا و حفظ روابط نزدیک با ایالات متحده تلاش نمود تا با بهره‌گیری از توازن قدرت بیرونی، استقلال خود را حفظ نماید. در این چارچوب، بخش مهمی از پروژه‌هایی که دولت و بخش خصوصی قزاقستان

1. Omelicheva

2. Du

در آن درگیر شده‌اند در حوزه حمل و نقل و لجستیک قرار دارد. با اجرایی شدن ابتکار کمربند-راه مورد نظر چین، بخشی از اهداف ژئواکونومیک قزاقستان برای تبدیل شدن به پُل ترانزیتی بین اروپا و آسیا محقق شده است. این ابتکار بین‌المللی از یک سو، این کشور را از یک کشور محاط در خشکی به یک هاب ترانزیتی بدل می‌کند و از دیگر سو، دسترسی آن به چین و اروپا به عنوان بزرگ‌ترین بازارهای جهان را تسهیل می‌نماید. قزاقستان این نگرش را در قالب سیاست خارجی چندبرداری پیاده کرده است تا از این طریق با همه بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای ارتباط نزدیک داشته باشد و ضمن افزایش قدرت و توان بازیگری خود در عرصه منطقه و بین‌الملل، معادلات بازی را به نفع آستانه در اوراسیای مرکزی شکل دهد. قلمروی بزرگ سرزمینی و منحصربه‌فرد برای قزاقستان در زمینه توانایی این کشور برای برقراری ارتباط بین شرق و غرب، انتقال کالا و مسافر بین چین و اروپا و همچنین برقراری ارتباط با ایران و خلیج فارس موقعیت ویژه‌ای را فراهم کرده است. بدین ترتیب، این کشور آسیای مرکزی توانسته است خود را در سازمان‌های بین‌المللی مختلف ادغام کند و به مروج فعال بسیاری از فرآیندهای ادغام اقتصادی و سیاسی منطقه‌ای تبدیل شده است. رویکرد چندبخشی و موضع پیش‌گیرانه قزاقستان در فرآیندهای ادغام منطقه‌ای می‌تواند به عنوان یک سیاست موفقیت‌آمیز در نظر گرفته شود که چگونه یک کشور معمولی محصور در خشکی و بین قاره‌ای می‌تواند برنامه سیاست خارجی خود را تنظیم کند. موقعیت برتر بین قاره‌ای قزاقستان در قلب اوراسیا عاملی کلیدی است که این کشور را قادر می‌سازد تا جایگاه یک مرکز حمل و نقل بین اروپا و آسیا را به خود اختصاص دهد.

منابع و مأخذ

فارسی:

- ابوالحسنی، صالح (۱۳۸۲)، **جمهوری قزاقستان**، انتشارات: وزارت امور خارجه، چاپ دوم، صص ۲۶۴-۱
- آدمی، علی و مریم فلاح و مجیدرضا مؤمنی (۱۳۹۹)، «الگوی توسعه جمهوری قزاقستان (۲۰۲۰-۲۰۱۰)»، **فصلنامه ژئوپلیتیک**، دوره ۱۳، شماره ۲، صص ۳۷۰-۳۴۵
- پیرانی، شهره و حامد کاظمی و شهرام پیرانی (۱۳۹۸)، «تحلیل راهبرد امریکا در قبال کردهای سوریه براساس نظریه انتخاب عقلانی»، **فصلنامه آفاق امنیت**، سال دوازدهم، شماره چهل و سوم، صص ۱۳۷-۱۱۵
- خبرگزاری جمهوری اسلامی (۱۹ بهمن ۱۳۹۸)، «خشونت‌های قومی در قزاقستان هشت کشته بر جا گذاشت»، آدرس اینترنتی: <https://www.irna.ir/news/83665777>

- ربیعی، حسین و رضا عباسی پور نظام آباد و بهرام امیراحمدیان و عطاءالله عبدی (۱۳۹۷)، «تبیین ژئواکونومیک مناسبات ایران با قزاقستان»، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال سی و سوم، شماره ۱۲۹، صص ۲۳-۳۹
- کولایی، الهه و امیر ابراهیمی (۱۳۹۲)، «تبیین ژئوپلیتیکی روابط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری قزاقستان»، فصلنامه ژئوپلیتیک، دوره ۹، شماره ۳۰، صص ۴۹-۸۱
- کولایی، الهه و سیمین شیرازی موگویی (۱۳۹۵)، «تأثیر آزادسازی اقتصادی بر رشد جامعه مدنی در قزاقستان، فصلنامه مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره ۹، شماره ۱، صص ۱۵۰-۱۳۳
- لطفیان، سعیده (۱۳۹۰)، قزاقستان: تحولات سیاسی، سیاست‌های خارجی و امنیتی، انتشارات: دانشگاه تهران، چاپ اول.
- مسعودنیا، حسین و شهروز ابراهیمی و حمید درج (۱۳۹۷)، «واکاوی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال بحران سوریه: چالش‌ها و پیامدها»، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۸، صص ۱۴۶-۱۲۵
- میرامبکف، مقصد و مجتبی عبدخدایی (۱۴۰۱)، «قزاقستان و کمربند اقتصادی جاده ابریشم؛ فرصت‌ها و چالش‌ها»، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال هجدهم، شماره سوم.
- های، کالین (۱۳۸۵)، درآمدی انتقادی بر تحلیل سیاسی، ترجمه احمد گل محمدی، تهران، انتشارات: نشر نی، چاپ اول.
- هدایتی‌شهیدانی، مهدی و امید رحیمی (۱۳۹۹)، «اقتصاد سیاسی روابط ایران و قزاقستان و هم‌گرایی اوراسیایی (۲۰۲۰-۲۰۱۰)»، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، دوره ۲۶، شماره ۱۱۲، صص ۱۶۷-۱۴۳
- وثوقی، سعید و عسگر صفری (۱۳۹۶)، «نقش قزاقستان در گسترش روابط ایران و چین در آسیای مرکزی»، فصلنامه اوراسیای مرکزی، دوره ۱۰، شماره ۲، صص ۴۸۴-۴۶۷.

انگلیسی:

- Anceschi, Luca(2014), "The Tyranny of Pragmatism: EU-Kazakhstan Relations", **Journal of Europe-Asia Studies**, 66(1), pp. 1-24
- Avdaliani, Emil(2023), "China's 2023 Trade and Investment with Kazakhstan: Development Trends", **Silk Road Briefing**, Available at:<https://www.silkroadbriefing.com/news/2023/02/20/chinas-2023-trade-and-investment-with-kazakhstan-development-trends/>
- Avdaliani, Emil (2023), "Russia and Kazakhstan: 2023-24 Trade and Investment Dynamics", **Russia briefing**, Available at: <https://www.russia-briefing.com/news/russia-and-kazakhstan-2023-24-trade-and-investment-dynamics.html/>
- Azizian, Rouben And Elnara Bainazarova(2012), "Eurasian Response to China's Rise: Russia and Kazakhstan in Search of Optimal China Policy", **Asian Politics & Policy**, 4(3), pp. 377-399

- Bitabarova, Assel G. (2018), "Unpacking Sino-Central Asian Engagement along the New Silk Road: a Case Study of Kazakhstan", **Journal of Contemporary East Asia Studies**, Vol. 7, No. 2, pp. 149-173
- Brodsky, Michel (2016), "Israel-Kazakhstan: From Mutual Interests to Strategic Partnership", Available at: <http://astanatimes.com/2016/12/israel-kazakhstanfrom-mutual>,
- Cesar B., Martinez Alvarez (2015), "China-Kazakhstan Energy Relations Between 1997 and 2012", **Journal of International Affairs**, 69 (1), pp. 51-73
- Chufrin, Gennady(2001), **The Security of the Caspian Sea Region**, publisher: Oxford University Press, pp. 1-375
- Clarke, Michael (2015), "Kazakhstan's Multi-Vector Foreign Policy: Diminishing Returns in an Era of Great Power 'Pivots'?" **The Asan Forum**, Available at: <http://www.theasanforum.org/kazakhstans-multi-vectorforeign-policy-diminishing-returns-in-an-era-of-great-power-pivots/> (October 3, 2017.)
- Cooley, Alexander(2014), **Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia**, Oxford University Press.
- Daly, John C.K. (2014), "Kazakhstan's Kashagan oil fields faces problems and Soaring Costs", **The CACI Analyst**, Available at: <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12981-kazakhstanskashagan-oil-fields-faces-problems-and-soaring-costs.html>
- Dzhuraev, Emilbek (2019), "'Multi-Vectoral' Central Asia On the Other Side of Major Power Agendas", **Journal of Monitoring Central Asia and the Caspian Area**, pp. 15-34
- EU Reporter Correspondent(2023), "Kazakhstan wants to attract at least \$150 billion in foreign investment by 2029", Available at: <https://www.eureporter.co/kazakhstan-2/2023/11/22/kazakhstan-wants-to-attract-at-least-150-billion-in-foreign-investment-by-2029/>
- Farkhod, Aminjonov(2018), "Economic Relations and Trade Mapping Strategies of Russia, USA and China towards Central Asia", **Seneca Policy Paper**, Vol. 4, No. 6, pp. 1-17
- Frolovskiy, Dmitriy (2016), "Kazakhstan's China Choice", *The Diplomat*, Available at: <https://thediplomat.com/2016/07/kazakhstans-china-choice/>
- Haidar, Aida(2023), "Kazakh Foreign Trade Hits Record High in 2022 as New Challenges and Prospects Emerge", **The Astana Times**, Available at: <https://astanatimes.com/2023/04/kazakh-foreign-trade-hits-record-high-in-2022-as-new-challenges-and-prospects-emerge/>
- Imanaliev, Muratbek (2019), "SCO and CICA on the Way to a New World Order", **Valdai Discussion Club**, Available at: <http://valdaiclub.com/a/highlights/scoand-cica-on-the-way-to-a-new-world-order> (2019-11-21.)
- Islamic Republic News Agency (2023), "Astana to host 18th edition of Iran-Kazakhstan Joint Economic Committee", Available at: <https://en.irna.ir/news/85008975/Astana-to-host-18th-edition-of-Iran-Kazakhstan-Joint-Economic>
- Karasik, Theodore (2017), "Kazakhstan's Foreign Policy Balancing Act: Israel and Iran", Available at: <http://thehill.com>

- Kazykhanov, Erzhan (2017), "Kazakhstan: building a nuclear-safe world", **American Ambassadors Review**, Available at: <https://www.americanambassadors.org/publications/ambassadors-review/fall-2017/kazakhstan-building-anuclear- safe-world>.
- Mehr News Agency(2022), "Iran, Kazakhstan Railway Heads Sign Contract for Cooperation", Available at: <https://en.mehrnews.com/news/187104/Iran-Kazakhstan-railway-heads-sign-contract-for-cooperation>
- Mesbahi, Mohiaddin (1994), **Central Asia and the Caucasus After the Soviet Union: Momestic And International Dynamics**, Gainesville: university press of florida, pp. 1-363
- NE Global News Service (November 22, 2023), "Economy Minister says Kazakhstan to expand investment and diversify trade with Europe", Available at: <https://www.neglobal.eu/economy-minister-says-kazakhstan-to-expand-investment-and-diversify-trade-with-europe/>
- Nomerovchenko, Alina And Jaechun Kim And William Kang(2018), "Foreign Policy Orientation of Independent Central Asian States: Looking Through the Prism of Ideas and Identities", **The Korean Journal of International Studies**, Vol. 16, No. 3, pp. 389-410
- Puchyk, Kiryl(2017), "**Kazakhstan: A leader in global nuclear policy?**", Bulletin of the Atomic Scientists, Available at: <https://thebulletin.org/2017/03/kazakhstan-a-leader-in-global-nuclear-policy/>
- Sakenova, Saniya(2023), "US Investments in Kazakhstan's Economy Exceed \$60 Billion", **The Astana Times**, Available at: <https://astanatimes.com>.
- Saraswat, Deepika (2022), "Iran's Central Asia Policy Gains Momentum amid Russia-Ukraine War", **Manohar Parrikar IDSA**, pp. 1-12
- silk road briefing(Aug 28, 2023), "China-Kazakhstan Trade Hits Record Highs", Available at: <https://www.silkroadbriefing.com/news/2023/08/28/china-kazakhstan-trade-hits-record-highs/>
- Somzhurek, B.Zh And A.M. Yessengaliyeva And Zh.M. Medeubayeva And B.K. Makangali(2018), "Central Asia and regional security", **Journal of Communist And Post-Communist Studies**, 51(2), pp. 161-171
- Strohal, Christian(2012), "More Must Be Done. The OSCE and the Protection of Human Rights after the Astana Summit", **OSCE Yearbook**, Vol. 3, No. 11, pp. 241-255
- Sukhoruchenko, Vladimir(2007), **Foreign Direct Investment in an Emerging Market: Implications for Policy-Making in Kazakhstan**, Aktobe-Press.
- Suleimenov, Tuleutai(1994), "Some Lines Of Kazakhstan's Foreign Policy Today" **International Affair Journal**, No.3-4, pp. 22-28
- Taliga, Harri (2021), "Belt and Road Initiative in Central Asia", **Friedrich-Ebert-Stiftung**, Available at: https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/belt_and_road_initiative_in_central_asia.pdf
- The White House (2018), "United States and Kazakhstan: An Enhanced Strategic Partnership for the 21st Century", Available at: <https://www.whitehouse.gov/briefingsstatements/united-states-kazakhstan-enhanced-strategic-partnership-21st-century/>

- Vanderhill, Rachel And Sandra F. Joireman And Roza Tulepbayeva (2020), “Between the bear and the dragon: multivectorism in Kazakhstan as a model strategy for secondary powers”, **Journal of International Affairs**, Vol. 96, No. 4, Pp. 975–993
- Vielmini, Fabrizio(2019), “Foreign Policy Challenges for a Post-Nazarbayev Kazakhstan”, **Monitoring Central Asia and the Caspian Area**, 4(11), pp. 157-172
- Wallace, Ruth A. And Alison Wolf (1999), **Contemporary Sociological Theory: Expanding the Classical Tradition**, Pearson College Div, 6 th edition.
- Walt, Stephen And His Critics (1999), **Rational Choice and Security Studies**, The MIT Press.